

Éva Garam, *Funde byzantinischer Herkunft in der Avarzeit vom Ende des 6. Bis zum Ende des 7. Jahrhunderts*, în *Monumenta Avarorum Archaeologica*, vol 5, Budapesta, 2001

24 de figuri în text, 139 de planșe alb-negru, 60 de planșe color și o anexă

Cartea are următoarea structură: Introducere (p. 9-14), 8 capitole: 1. Podoabe (p. 15-87), 2. Piese de port (p. 88-157), 3. Arme, unelte (p. 158-163), 4. Alte obiecte (p. 164-165), 5. Vase (p. 166-176), 6. Monede (p. 177), 7. Datarea și distribuția teritorială a descoperirilor de origine bizantină din perioada avară (p. 178-191), 8. Concluzii (p. 192-199); 12 liste cu descoperiri (p. 200-221), o hartă cu toate punctele de unde provin piesele cu caracter bizantin luate în discuție în carte (p. 222) și lista acestora (p. 223-226), bibliografia (p. 226-249), lista de prescurtări (p. 250), planșele cu desene (p. 1-390) și planșele color (p. 391-432).

În contextul în care asupra problematicii influenței bizantine și a receptării acesteia în spațiul avar au apărut de-a lungul timpului – nu într-un număr foarte mare, dar constant – diferite studii, fiecare dintre ele dezvăluind fie prin materialele publicate fie prin modul de abordare noi aspecte, o carte de acest gen își impunea apariția. Deși piesele de factură bizantină apărute aici, în cea mai mare parte în contexte funerare, au fost folosite pentru datarea altora asemănătoare păstrate în colecțiile muzeelor din lume, nu exista încă o lucrare care să trateze în mod unitar toate obiectele de acest gen. Precedentul științific al autoarei o recomandau, pentru realizarea acestei analize, un instrument de acum înainte indispensabil studierii și înțelegerii secolelor VI-VII în bazinul mijlociu al Dunării. De-a lungul timpului, atenția autoarei s-a oprit atât asupra anumitor complexe cheie (Vörösmart¹, Zsámbok²,

Dunapataj³) ale așa numitei perioade avară, cât și asupra unor categorii de piese (fibulele disc⁴, coliere⁵); în plus, după publicarea în 1993 a catalogului pieselor de aur și al inventarelor complexelor princiare de perioadă avară din Muzeul Național Ungar⁶, Éva Garam avea pregătită baza pe care s-a construit acest volum. Unul dintre cele mai mari muzee din Europa, Muzeul Național Ungar a avut de-a lungul existenței sale o politică de achiziții extrem de activă, a primit numeroase donații iar după 1867 a beneficiat și de statutul de metropolă al Budapestei, acolo fiind trimise – de-a lungul a jumătate de secol – cele mai importante piese arheologice apărute într-un spațiu ce acoperea aproape în întregime Bazinul Carpatic.

Volumul are o organizare unitară, astfel, în cadrul capitolelor, modelul după care este analizată fiecare variantă tipologică rămâne de fiecare dată același. Mai întâi sunt prezentate caracteristicile tipului și descrierea trăsăturilor distinctive ale acestuia adăugându-se, acolo unde este cazul, și un scurt istoric al cercetării problemei; sunt discutate apoi pe rând originea tipului, datarea și spațiul în care poate fi întâlnit. Imaginea este completată de tabele în care sunt listate în ordinea apropierei lor de „modelul” bizantin toate piesele discutate în cadrul unui anumit tip. Pentru fiecare piesă în parte se precizează locul de descoperire, caracterul complexului (numărul de mormânt), materialul, numărul pieselor din tipul discutat prezente și restul inventarului complexului. Distribuția spațială și relația

¹ Garam 1982.

² Garam 1983.

³ Garam 1989.

⁴ Garam 1993.

⁵ Garam 1991.

⁶ Garam 1993a.

dintre diferite tipuri este oferită de una dintre cele 20 hărți pe care sunt cartate, de obicei, diferite variante tipologice ale unei piese. Pentru fiecare tip în parte există și trimiterea la planșele cu desene și la cele cu fotografii color. Deși nu se dorește a fi un catalog cu descrieri de piese (p. 12), abordarea făcându-se din perspectiva categoriilor mari de obiecte și apoi tipologic, cartea este în cea mai mare parte a sa un repertoriu de tipuri bizantine sau de inspirație bizantină, materialul luat în discuție fiind ordonat în funcție de tipul în care se încadrează. Din cele mai mult de 800 de unități tipologice luate în calcul – prin aceasta se subînțelege, în funcție de caz, atât o pereche de cercei, o brățară, un pandantiv sau o cataramă, cât și un set de ornamente de centură – aproape 40 nu au un loc de descoperire cunoscut, pentru peste 100 dintre ele nu se cunosc circumstanțele descoperirii iar peste 500 provin din necropole. De multe ori însă, poziția pieselor în mormint nu poate fi precizată cu exactitate, iar alteori nemaiputând fi reconstituit nici inventarul complet al acestuia.

În introducere autoarea comunică principalul țel al lucrării; astfel, rezultatul încadrărilor tipologice și cronologice, al stabilirii originii pieselor, al identificării poziției sociale a utilizatorilor diferitelor categorii de obiecte și al desenării hărților de distribuție se dorește a fi "creionarea unei imagini a relațiilor avaro-bizantine și avaro-italo-bizantine din perspectiva culturii materiale, prin aceasta urmărindu-se, în același timp, analiza detaliată a istoriei și arheologiei perioadei avare din secolele VI-VII și a componentelor societății și economiei avare timpurii" (p. 11). În aceeași secțiune este prezent un scurt istoric al cercetării în care sunt menționați cercetătorii care au abordat problematica influenței bizantine (e.g. Gyula László, Dezső Csallány, Ilona Kovrig, Szádeczky-Kardoss, Walter Pohl, Csanád Bálint) fiind amintite și principalele momente care au marcat studiul în acest domeniu (clarificarea noțiunii de cultură Keszthely, publicarea necropolei de la Keszthely-Fenekpuszta Horreum, schimbarea modului de abordare a

materialului bizantin de la unul focalizat strict pe relațiile avaro-bizantine la unul în care perspectiva se lărgeste, așa numitul spațiu avar fiind integrat într-unul mult mai larg marcat de influența bizantină). Este prezentat de asemenea și criteriul de selecție al materialului, ideea de la care s-a pornit în încercarea stabilirii caracterului bizantin al pieselor fiind cea de prototip, adică a existenței unei categorii de piese de cele mai multe ori de aur (p. 12), care prin realizarea lor tehnică și prin repertoriul motivistic folosit pot fi considerate modele. În lucrare sunt luate în considerație atât aceste piese percepute ca adevărate capete de serie, cât și copiile sau imitațiile lor. Sensul transformării acestora, așa cum pare a fi perceput de Éva Garam, ar fi către simplificare și către transpunerea în materiale mai ieftine și prin procedee tehnice mai puțin elaborate. Cum numărul pieselor din prima categorie, cea a "originalelor" este foarte redus volumul cuprinde atât imitațiile cât și copiile. Tot în introducere este prezentată structura cărții și sunt făcute unele precizări în legătură cu încadrările cronologice. Deși datarea tipurilor și a pieselor nu se poate stabili cu precizie, autoarea încearcă încadrarea lor în una dintre cele trei perioade în care a subîmpărțit intervalul cronologic dintre sfârșitul secolului al VI-lea și sfârșitul secolului al VII-lea: 1. de la sfârșitul secolului al VI-lea până în prima treime a secolului al VII-lea (prima jumătate a perioadei avare timpurii), 2. al doilea și al treilea sfert al secolului al VII-lea, 3. a treia treime a secolului al VII-lea (așa numita perioadă avară de mijloc).

Urmează apoi un prim capitol dedicat podoabelor, categorie în care sunt incluși cerceii, piesele destinate împodobirii gâtului și pieptului – pandantive, coliere, fibule, cruci și ace –, brățări și inele, în cel de-al doilea capitol fiind analizate piesele de port, adică ornamentele de centură și cataramele. Aceste două capitole reprezintă cea mai mare parte a lucrării cca. 153 de pagini din cca. 200. De la caz la caz studierea unor tipuri poate fi mai amănunțită, în alte cazuri fiind doar enunțată problematica (e.g. acele,

p. 65). În funcție de piese autoarea preia tipologiile anterioare (e.g. cerceii în formă de coșuleț, semilunari, cu butoni stelați sau cerceii piramidali, cataramele de tip Sucidava, Siracuza, Corint, Balgota, Salona-Histria, Papa, Gater, ornamentele de centură de tip Felnac sau Martinovka) sau din contră uneori respinge încadrările făcute anterior (în cazul cataramelor de tip Bóly-Želovce, al grupului de catarama Keszthely-Pécs (p. 105) sau al capetelor de centură ornamentate cu medalion central (p. 115)) și propune în schimb unele proprii făcute pornind de alte criterii (e.g. cataramele în formă de liră cu motivul șerpilor îngemănați – *Lyrenförmige Drachenpaarschnallen* –, catarama cu figuri de animale). Pentru fiecare caz în parte sunt discutate asocierile în care apar în morminte variantele respectivului tip, dacă se cunoaște este menționată poziția exactă a pieselor, iar atunci când nu este evident este sugerat rolul funcțional al acestora. Pentru determinarea caracterului bizantin al tipului sunt identificate piese "prototip" (e.g. pentru brățările cu capetele trompetiforme piesele descoperite în Caesarea Maritima în Israel; pentru crucile asemănătoare celei de la Ozora-Tótipusztá, crucile cu Iisus în centru și cei patru evangheliști pe brațe, etc.) și se face adesea apel la analogii din alte spații, de la caz la caz fiind determinate și anumite caracteristici, uneori strict tehnice, ce pot indica sau sugera originea bizantină. Astfel la cercei este vorba de sistemul de închidere cu urechiușă, la catarama și la ornamentele de centură prezența motivului decorativ "punct și virgulă", fixarea pe curea prin intermediul urechiușelor-buclă sau al celor rectangulare perforate, turnate odată cu piesa; în cazul cataramelor un criteriu definitoriu este articularea plăcii de verigă prin intermediul balamalei iar la capetele de centură prezența unui medalion central în care este încadrată adesea o monogramă, monogramă ce poate apărea de altfel și pe chatonul inelelor. Pentru încadrarea cronologică, raportarea se face în funcție de mormintele datate cu monede din așa numitul spațiu avar, dar și în funcție de analogiile din restul spațiului de influență bizantină atunci când acestea provin din

complexe bine date. Autoarea stabilește în acest fel în care dintre cele trei perioade în care a subîmpărțit intervalul cronologic dintre sfârșitul secolului al VI-lea și sfârșitul secolului al VII-lea au fost folosite piesele în discuție. În cazul pieselor de port, al centurilor și al cataramelor, o atenție aparte este acordată încercării de identificare a funcționalității fiecărui tip de aplică și a poziției sale pe centură.

Următoarele trei capitole sunt mult mai reduse, fapt datorat în mare măsură numărului mult mai mic de piese încadrate în respectivele categorii. Dintre arme numai un anumit tip de spade este considerat a fi de origine bizantină; ca unelte sunt discutate un tip aparte de cuțite, un degetar, patru balanțe și un număr mai mare de greutatea (*denerali, exagia*). Capitolul al patrulea are doar două pagini și este dedicat unor piese diverse: aplici de diademă, ornamente, pietre de mozaic (*tesserae*), linguri. Al cincilea capitol este destinat recipientelor din ceramică, sticlă și metal; pentru cele din prima categorie sunt preluate în mare măsură concluziile lui T. Vida. Restul, 11 vase de sticlă și 6 de metal dintre care unul de argint, reprezintă importuri, piese de lux în contextul spațiului avar. Capitolul destinat monedelor practic nu există. Autoarea face trimitere la cartea lui P. Somogyi⁷ și menționează doar faptul că monedele provenite din complexe discutate sunt emise între Iustinian și Constantin al IV-lea, monedele descoperite în zona de confluență dintre Mureș și Tisa fiind în număr mai mare decât cele din Transdanubia, fapt ce poate indica și existența unor grupuri etnice diferite.

În cel de-al șaptelea capitol este discutată datarea și variația distribuției geografice a pieselor. Autoarea reia problema subîmpărțirii perioadei studiate în trei intervale cronologice, fapt motivat în parte de "evenimentele istorice". Astfel primul interval este cel al contactelor bizantino-avare dinaintea de 626, cel de-al doilea interval este unul de tranziție, răstimpul dintre două evenimente istorice

⁷ Somogy 1997.

relativ bine determinate de la sfârșitul primului interval și începutul celui de-al treilea, cel din urmă fiind caracterizat de apariția și folosirea unor noi tipuri de piese bizantine apărute odată cu stabilirea onogur-bulgarilor (p.178). Pentru fiecare dintre aceste trei etape s-a putut stabili câte un repertoriu tipologic (fig. 19, p. 186, fig. 21, p. 188, fig. 23, p. 190 însoțite de hărțile de la fig. 20, p. 187, fig. 22, p. 189, fig. 24, p. 191). Evoluția cronologică în cele trei intervale și intensitatea folosirii în timp a celor 54 de tipuri de piese discutate au și o reprezentare grafică (Tabelul 1, p. 179). Pentru ca deosebirile teritoriale să poată fi mai bine sesizate, spațiul Bazinului carpatic este împărțit în 12 subunități: 1. Sudul Transdanubiei, 2. Zona Keszthely, 3. Nordul Transdanubiei, 4. Confluența dintre Mureș și Tisa și cursul inferior al Tisei (südliche Tiefebene), 5. Voievodina, 6. Zona Pécs, 7. Zona Hatvan, 8. Zona dintre Dunăre și Tisa, 9. Cursul mijlociu al Tisei, 10. Transilvania, 11. Vestul Slovaciei, 12. Estul Slovaciei. În două tabele și două diagrame se încearcă reprezentarea grafică a distribuției a 48 de tipuri (din 54, doar cele cu o răspândire sugestivă în spațiu) în funcție de perioada lor de utilizare în cele 12 unități geografice și cele în 3 intervale cronologice (p. 182,184-185).

Ultimul capitol, al optulea, este rezervat concluziilor. Pentru perioada cercetată piesele de proveniență bizantină sau italo-bizantină sunt preponderente; densitatea lor variază însă atât geografic cât și în timp, calitatea lor fiind de asemenea neuniformă. În prima perioadă, 568-626 autoarea observă că sunt folosite trei sferturi din tipurile cercetate, mare parte dintre piese grupându-se în zona Keszthely și în jurul Pécs-ului; de multe ori este vorba de exemplare bizantine originale, unele dintre ele chiar cu simbolistică creștină. Astfel, continuitatea relațiilor anterioare cu lumea mediteraneană nu trebuie pusă la îndoială. Existența unor comunități creștine este sugerată și de unele particularități ale ritului de înmormântare, în aceste zone lipsind ofrandele de mâncare și băutură. Tipurile care apar aici lipsesc adesea din restul

Bazinului Carpatic. Se pare că în sudul Transdanubiei există elemente ce indică pentru această perioadă existența unei culturi diferită de modul de viață avar timpuriu iar avarii seminomazi și crescători de vite mari nu trebuie căutați aici (p. 194). Singura explicație a existenței aici dar și la longobarzii din Italia a unor piese de origine bizantină asemănătoare poate fi apartenența la aceeași lume, la același model cultural (p. 195). Piese de proveniență bizantină nu apar doar în Transdanubia ci și în alte spații; acelea reprezintă însă replici simplificate din materiale mai ieftine și mai săracios ornamentate. În cea de-a doua perioadă autoarea observă că obiectele de proveniență bizantină sunt din punct de vedere calitativ mai modeste și se întâlnesc într-un număr mai mic, unele tipuri își continuă existența, iar altele se regăsesc în variante mai simplificate. Răspândirea lor diferă însă complet de cea din perioada anterioară: nu mai au o densitate așa de mare în zona Keszthely și în împrejurimile Pécs-ului, în schimb apar în tot Bazinul Carpatic; în acest interval nici chiar zona dintre Dunăre și Tisa nu rămâne goală. Descoperirea în număr mare a unor categorii de piese (unele tipuri de cataramă) poate indica chiar și existența unor relații comerciale. Nu trebuie trecut cu vederea nici faptul că piese de origine bizantină apar acum în mare parte într-o serie de complexe "bogate", adesea în cele cu arme. Din această perspectivă, grupul de morminte "princiare" cu centuri cu "pseudocatarame" atrage în special atenția. Urmând raționamentul sugerat acestea sunt piese lucrate în spațiul avar, din aurul bizantin și cu cunoștințe tehnice bizantine după încetarea fluxului de metal prețios primit ca subsidii dinspre Imperiu. În a treia perioadă tipurile de origine bizantină întâlnite sunt mai puține, apariția lor fiind pusă în legătură cu venirea populațiilor onogur-bulgarice. Cea mai mare parte a pieselor de origine bizantină provin din mormintele grupului Ozora-Igar-Dunapentele, complexe care provin din sud-vestul Transdanubiei. Intervalul cronologic de interes al cărții se sfârșește odată cu începutul secolului al VIII-lea când în

Bazinul Carpatic începe o nouă perioadă cu o manifestare culturală mult mai omogenă și în care deosebirile microregionale dispar.

Tratarea fiecărei categorii de piese în parte după același tipic este un procedeu ce sugerează rigurozitate dar uneori lasă impresia de rigiditate. Astfel, chiar dacă atunci când discută distribuția geografică autoarea face referire la un spațiu foarte larg și se încearcă conturarea unei imagini care să cuprindă evoluția tipului respectiv în întregul spațiu bizantin, imaginea oferită de hărți este una incompletă. Cel puțin în cazul unor categorii de piese (e.g. cerceii în formă de coșuleț, cei semilunari sau cei cu pandantiv stelat, brățările trompetiforme, unele tipuri de cataramă sau de ornamente de centură), racordarea Bazinului Carpatic la restul lumii bizantine sau încadrarea în periferia acesteia putea fi exemplificată de hărți mai cuprinzătoare, imaginea unor distribuții pe spații mai largi putând susține și ilustra ceea ce în text este demonstrat printr-o serie de referințe bibliografice. Pe de altă parte, alegerea unei baze de hartă pe care nu sunt reprezentate formele de relief poate induce uneori în eroare pentru că în acest fel sunt spații foarte mari care rămân goale. De asemenea, poate ar fi fost bine să se adauge o hartă pe care să fie desenate contururile celor 12 unități geografice luate în calcul. Deoarece unele dintre acestea sunt incluse în altele sau, sunt comparate zone geografice mai largi cu împrejurimi de orașe, criteriile lor de definire rămân neclare și este pus sub semnul întrebării chiar și rezultatul comparației dintre spații.

Dacă limitele cronologice ale perioadei luate în discuție sunt foarte clar specificate încă din titlu, limitele geografice ale spațiului în care se desfășoară studiul nu sunt delimitate în mod explicit; termenul folosit pentru denumirea acestuia este cel de Bazin Carpatic, ceea ce corespunde într-o anumită măsură cu bazinul mijlociu al Dunării. Centrul de greutate se află în mod clar pe teritoriul de astăzi al Ungariei de unde provine de altfel cea mai mare parte a complexelor luate în discuție, 179. Lor li se

adaugă 2 din Austria, 9 din Slovacia, 20 din Yugoslavia și 9 din România (doar Transilvania). În acest context, adaug faptul că informarea asupra Transilvaniei poate fi ușor îmbunătățită, acest spațiu nefiind foarte bine integrat în lucrare. Cerceii cu pandantiv stelat de la Gâmbaș și Câmpia Turzii sunt cuprinși în tabele (p. 21) dar nu sunt marcați pe hartă și nici nu apar desenați. Deși apare menționat de mai multe ori în cadrul lucrării, modelul de presat de la Dumbrăveni apare ilustrat doar în una dintre planșele cu modele de presat de la sfârșit (pl. 139), și nu este cartat pe nici una din planșele tipologice.

Ideea valorii de prototip a pieselor de aur și cea a unei schimbări în sensul simplificării nu este poate cea corectă sau singura corectă. Astfel, în cazul cerceilor cu pandantiv stelat piesele de argint par mai elaborate decât cele de aur iar dintre inelele cu monogramă cel de bronz cu loc de descoperire necunoscut (pl. 49/4) pare mai "complicat" decât cel de argint de la Keszthely-Fenek (pl. 49/1) sau Bóly M. 22 (pl. 49/2). Caracterul mai elaborat al pieselor de aur poate reprezenta doar o consecință a valorii lor, iar transformarea în timp a acestora nu înseamnă doar simplificare. Privită din această perspectivă, selectarea în unele cazuri a materialului și discutarea doar a pieselor de argint și de aur poate deforma realitatea arheologică oferind o imagine diferită de cea reală (e.g. dintre cerceii cu "nodozități" – *Ohringe mit Wicklung und aufgezogener Blechkugel* – sunt selectați doar cei de aur și cele mai caracteristice exemplare de argint (p. 25), iar dintre cei cu perlă sau piatră – *Ohrgehänge mit Perlen oder Stein* – doar cei de aur (p. 29-32)).

Poate unul dintre cele mai bune exemple de transformare este oferit chiar în această carte prin cataramele de origine bizantină, una dintre cele mai numeroase și mai bine studiate categorii de piese. Împărțirea lor tipologică este bineînțeles subiectivă, reprezintă o variantă, o sugestie de ordonare. Există piese care ar putea sta la fel de bine în mai multe grupe în același timp (e.g. pl. 54/5 și pl. 67/1 ar putea fi la fel de bine încadrate în același tip; la fel și pentru pl. 59/5 și 64/4). Acest lucru este

rezultatul diversității pieselor; cred că nu se pot delimita sau trasa anumite scheme evolutive stricte sau nu se poate identifica un anumit sens al schimbării, toate aceste piese fiind în mare contemporane, modificarea sau transformarea lor s-a făcut în același timp, preluările biunivoce au îmbogățit, au simplificat sau pur și simplu au transformat grupe întregi de cataramă sau doar unele dintre ele. Cu excepția anumitor tipuri mai bine definite sau întâlnite de mai multe ori, mobilitatea formelor și a motivelor decorative este foarte mare. Chiar și în cadrul acestora, în funcție de coeficientul de variație acceptat diferențele dintre piese pot fi foarte mari (tipurile Corint și Balgota (pl. 62-63)).

Deși exprimată abia în capitolul de concluzii, ideea unui spațiu locuit sau ocupat de avari în perioada timpurie și a altuia, mai extins, în perioada avară de mijloc, este una dintre ideile prin prisma căreia este construită lucrarea. Încercarea de încadrare într-un anumit model prestabilit se poate sesiza și în modul de întocmire al hărților, cartarea neurmărind întotdeauna cu aceeași strictețe tipurile definite în text. Un caz aparte ar fi cel al pandantivelor de tip Hajdúszoboszló care, deși sunt considerate printre cele mai timpurii ale perioadei avară, au fost găsite la est de Tisa; există aici o anumită contradicție rămasă neexplicată, piesele în cauză nefiind nici cartate. Cât despre piesele considerate pandantive de tip Hajdúszoboszló de la Madara din Bulgaria acestea sunt mai degrabă ornamente de centură, fapt sugerat atât de contextul în care au fost descoperite, de poziția lor în mormânt cât și de sistemul lor de fixare de pe spate (Fiedler 1992, p. 319-322).

Cu toate că este vorba de o carte de arheologie al cărui principal scop este acela de a ordona o mare cantitate de material, interpretările autoarei sunt în mod fundamental influențate de istoria cunoscută din izvoarele scrise. Mai întâi sunt citite izvoarele iar apoi materialul arheologic este forțat să se plieze în niște tipare prestabilite. Câteodată însă, cele două tipuri de informații nu vor și nu pot să se potrivească deși se încearcă mereu concilierea lor. Astfel,

existența unui aflus mai mare de piese de origine bizantină până în prima treime a secolului al VII-lea pare a fi în consens cu informația provenită din izvoarele scrise. Totuși, piesele de origine bizantină se grupează în Transdanubia, într-un spațiu în care, după cum accentuează și autoarea (p. 194), nu putem să îi căutăm și nici să îi găsim pe avarii nomazi, iar contactele Bizanțului cu avarii, cele cunoscute de noi din izvoarele scrise, vizau căpeteniile avară și nu populația probabil creștină din Transdanubia. În același spirit, prezența unor piese de proveniență bizantină (un anumit tip de coliere - *Juwelenkragen*) în morminte nu indică doar un mediu cultural în care preluarea modei bizantine ar fi putut fi ceva subînțeles, ci reprezintă și rezultatul iradierii culturale venită din partea onogur-bulgarului Kuber, a familiei și a suitei sale (p. 44).

La nivelul cronologic al secolelor VI-VII, oamenii văzuți prin intermediul izvoarelor scrise și în mod implicit al istoriei, sunt percepuți individual doar la nivelul elitelor, restul informațiilor fiind interpretabile doar la nivel de grup. Deși în această perioadă informația arheologică asupra așa numitului spațiu avar se reduce în mare parte la cea provenită din mediu funerar – cu excepția a 2 tezaure, restul pieselor cu context și loc de descoperire cunoscut din acest volum provin din morminte – s-ar fi putut încerca o identificare a individului, chiar dacă imaginea obținută ar fi fost doar cea a comportamentului său în fața morții. Ne gândim în acest sens chiar la încercări de reconstituire a portului sau a modei, noțiuni care de altfel se întâlnesc în text. Pe de altă parte, pornirea, fără o motivație și o discuție prealabilă, de la premisa că materialul din complexe funerare reprezintă un eșantion reprezentativ al cotidianului poate fi nuanțată.

Dintr-un început autoarea și-a delimitat domeniul de interes: piesele de origine bizantină, "Funde byzantinischer Herkunft"; în această categorie au fost incluse atât originale, cât și obiectele care au suferit o "avarizare", adică imitațiile și cele care reprezintă o transformare într-o piesă cu

altă funcție decât cea a originalului bizantin. Criteriile lor de identificare se bazează pe analogie, pe caracteristicile tehnice și pe prezența anumitor elemente decorative. Influența bizantină poate ridica însă și alt fel de probleme: Ne putem da seama, sau în ce măsură ne putem da seama dacă așa numitele "piese bizantine" sunt folosite la fel de o parte și de alta a frontierei? Putem vorbi sau nu de o modă asemănătoare?

Cartea este în mare o enumerare a problemelor ridicate de încadrarea tipologică și cronologică a pieselor în sine, discuția fiind dusă doar arareori mai departe. Este vorba în cea mai mare parte de piese și nu de oamenii care le purtau. Efortul autoarei este mai mult un efort ordonator decât un efort de înțelegere a societății. Piese evoluează în limitele unei stricte delimitări istorice, transformarea lor fiind percepută ca un fenomen intermitent și nu ca un proces continuu. Există o serie de noțiuni considerate subînțelese – încadrările etnice, cronologice și o anumită dihotomie între sedentar și nomad – noțiuni care apoi devin restrictive în discursul lucrării. Cartea reprezintă în sine un catalog, o trecere în revistă a pieselor de fabricație bizantină – *made in Bizanț* – copiate, imitate sau inspirate după cele de fabricație bizantină din bazinul mijlociu al Dunării.

Marea calitate și meritul acestui volum este adunarea și ordonarea unei cantități impresionante de material, fapt ce ușurează în mod considerabil înțelegerea și studierea acestei perioade, observațiile făcute pe marginea sa neștirbindu-i cu nimic din valoare. Apariția acestei cărți a reprezentat pentru mine o surpriză plăcută iar citirea sa mi-a făcut o deosebită plăcere.

Bibliografie

Fiedler 1992

Uwe Fiedler, Studien zu Gräberfeldern des 6. bis 9. Jahrhunderts an der unteren Donau, Bonn, 1992

Garam 1993

Éva Garam, Katalog der awarenzeitlichen Goldgegenstände und der Fundstücke aus den Fürstengrabern im Ungarischen Nationalmuseum, Budapest, 1993

Garam 1991

Éva Garam, Über Halsketten, Halsschmucke mit Anhängern und Juwelenkragen byzantinischen Ursprungs aus der Awarenzeit, Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest, 43, 1991, p. 151-179

Garam 1982

Éva Garam, Der Fund von Vörösmart im archäologischen Nachlaß der Awarenzeit, Budapest, Folia Archaeologica, 33, 1982, p. 186-212

Garam 1983

Éva Garam, Über die frühawarischen Gräber von Zsámbok, Budapest, Folia Archaeologica, 34, 1983, p. 139-155

Garam 1993a

Éva Garam, Die awarenzeitlichen Scheibenfibeln, Communicationes Archaeologicae Hungariae, 1993

Garam 1989

Éva Garam, Über das Awarenzeitliche goldene Agraffenpaar von Dunapataj, Budapest, Folia Archaeologica, 40, 1989, p. 137-153

Somogyi 1997

P. Somogyi, Byzantinische Fundmünzen der Awarenzeit, in Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie, 5 (Hrg. F. Daim), Innsbruck 1997

Rodica Oanță-Marghitu